

ÁCS TIBOR

A HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK ELSŐ SZÁZ ÉVÉRŐL

A kezdetektől 1898-ig

Folyóiratunk, korunk követelményeihez igazodva, e számtól kezdve, a szerkesztő bizottság 1989. december 5-i állásfoglalása alapján ismét magára ölti eredeti borítóját. Ezt a változást már előre jelezte, hogy a Hadtörténelmi Közlemények 1989. évfolyama mind a négy száma borítójának belső oldalán közöltük legelső száma - 1888 március - borítóját. Emellett a szerkesztő bizottság 1989. január 3-i ajánlására a folyóirat évfolyamszámozását ismét első megjelenésétől, 1888-tól jelöljük, amire olvasóink és előfizetőink figyelmét felhívtuk.¹

Az eredeti, és mégis újnak tűnő borító felvétele és az évfolyamszámozás megváltoztatása alkalmat nyújt arra is, hogy ismeretlen levéltári forrásokat is felhasználva, a teljesség igénye nélkül, bemutassuk a Hadtörténelmi Közlemények keletkezésének körülményeit és vázoljuk több mint egy évszázados, nem egyszer igen viharos történetét.

A Hadtörténelmi Közlemények történetét, szerkesztési elveit, könyvvezeti adatait és tartalmi értékeit jól tükrözik az 1956-ban, 1965-ben, 1979-ben és 1989-ben készült mutatói.² Az első magyar hadtörténelmi folyóiratot több kísérlet után sikerült csak megjeleníteni. A XIX. század elejétől számos tudományos igényű hadtörténelmi feldolgozás készült, amelyek helyet kaptak mindenekelőtt az 1817-től megjelenő Tudományos Gyűjteményben, az 1834-től megjelenő Tudománytárban, valamint más hazai lapokban és 1831-től a Magyar Tudományos Akadémia kiadványaiban. Az Akadémia működésének első pillanatától erőteljesen támogatta a hadi történetírás fejlesztését. Az MTA felfogása szerint a hadtudomány egyik fontos ága a hadi történetírás, amelynek művelése nem a III., Történetírási osztály, hanem a IV., Mathematicai osztály, illetve 1845-től 1858-ig az osztály Hadtudományi alosztálya körébe tartozik.³

A reformkorban Virág József, a cs. k. 48. magyar sorsyalogezred őrmestere tette közzé a sajtóban, hogy „1837. évtől fertályonként” meg fogja jelenteni „Tudományos Hadász cím alatti” ... „minden ágú hadművészeti s történeti” ... folyóiratát. Ám a tudományos folyóirat kiadását a hatóságok nem engedélyezték és Virágot leszereltették.⁴ Raksányi Imre volt cs. k. bombavető tizedes 1847-ben kezdeményezte a „Szövétnek” című folyóirat megindítását, de a kormány „mint valami pártütöket utasított ... el bennünket”.⁵ Ennek ellenére mégis Raksányi Imre érdeme az a jelentős tudomány- és sajtótörténelmi esemény, hogy 1848 márciusában megjelent az első magyar hadtudományi folyóirat, a Honvédelmi Szövétnek előzetes bemutatóíve, majd 1848 júliusában a próbakötete, azaz első száma. Ennek Második Részé magyar és egyetemes hadtörténelemmel: a waterlooi csatával és Mátyás király 1480. március 10-i levelével foglalkozik.⁶

A XIX. század második felében a társadalomtudományok közül a történettudomány fejlődése volt a legerőteljesebb és a legösszetettebb, nem utolsósorban valamennyi társadalomtudományi ág közül a politikával és a politikai tudattal való legszorosabb összefüggése és legnagyobb tömeghatása miatt. Ebben az időben előbb-utóbb minden

1 *Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK) 1989. 2. sz. 276. o.

2 *Mutató a Hadtörténelmi Közlemények 1888-1943. évfolyamaihoz.* (Szerk.: *Kovalecsik József*) Budapest, 1956. 311 o.; *Mutató a Hadtörténelmi Közlemények 1954-1963. évfolyamaihoz.* Budapest, 1965. 37 o.; *Magyar Katonai folyóiratok repertórium* II. Hadtörténelmi Közlemények. Új folyam I-XXV. évfolyam 1954-1978. Budapest, 1979. VIII., 178 o.; *A Hadtörténelmi Közlemények repertórium* 1979-1988. HK 1989. 4. sz. 603-649. o.

3 *Ács Tibor: A Magyar Tudományos Akadémia és a hadtudomány 1825-1848. Honvédelem,* 1976. 4. sz. 84-95. o.

4 *Váli Béla: A „Tudományos Hadász” története.* HK 1890. 2. sz. 419-421. o.

5 *Ács Tibor: Raksányi Imre hadtudományi munkássága a reformkorban.* HK 1974. 3. sz. 463-492. o.

6 *Ács Tibor: A Honvédelmi Szövétnek, az első magyar hadtudományi folyóirat.* HK 1975. 4. sz. 689-720. o.

tudományos egyesület – az MTA osztályai és bizottságai is – megteremtette saját folyóiratát. A szakterület jelentős új tudományos eredményeinek publikálásával e folyóiratok egy-egy tudományág szakmai fejlődésének éppoly fontos eszközeivé váltak, mint társadalmi súlya növekedésének. Az 1880-as évtizedben előtérbe került a magyar hadtörténelem művelésének és önálló folyóiratának ügye. A magyar köztudatban tovább élt a hadsereg legalább részleges magyarosításának igénye, hiszen az abszolutisztikus vezetésű és szellemű közös hadsereg pusztája léte a magyar államiságot fenyegető állandó veszélynek tűnt. A magyar királyi honvédség léte sem szüntette meg a közös hadsereg iránti elégedetlenségüket. Ezt táplálta a hadseregvezetés és a más nemzetiségű tisztikar számos magyarelles megnyilvánulása és magatartása. Mindezek előidéztek a nemzeti szempontú hadseregreform felvetését és az 1888. évi éles véderővita során a nemzeti közvélemény által támogatott ellenzéknek a magyar érdekek hatékonyabb érvényesítésére irányuló törekvéseit.⁷

Ez a körülmény kedvezően hatott a magyar hadtörténelmi folyóirat kiadására. A Magyar Történelmi Társulat folyóirata, az 1867-től Thaly Kálmán szerkesztésében megjelent „Századok” füzeteiben számos értékes hadtörténelmi vonatkozású tanulmányt találunk.⁸

1873-ban megindult „Ludovika Akadémia Közlönye”, melyről 1886-ban azt írták, hogy „a honvédségen kívül, úgyszólván teljesen ismeretlen” és cikkei „sokszor a napi kérdésekre vonatkoznak, de általában a hadi tudományok különböző ágazataival foglalkoznak”.⁹ Ezért a folyóirat tudományos igényvel nem szolgálta a magyar hadtörténetírást, a benne megjelent hadtörténelmi írások ismeretterjesztő és publicisztikai színvonalúak voltak.¹⁰ Ezek a kezdeményezések meddő kísérletek, vagy fél- és pótmegoldások voltak és alig-alig segítettek elő a hazai hadtörténetírás fejlődését.

A magyar hadtörténelem tudományos színvonalú művelése egyre sürgetőbbnek követelte, hogy a magyar hadtörténetírás teremtsen meg önálló folyóiratát. Ehhez kedvező szervezeti keretet teremtett Kápolnai Pauer István akadémiai levelező tag (a továbbiakban: lt.), aki az MTA 1882. május 22-i „összes” ülésén Hadtudományi Bizottság felállítását javasolta.¹¹ A HB felállítására vonatkozó indítvány megvitatására kiküldött bizottság elnöke, Hollán Ernő altábornagy, az MTA tiszteleti tagja¹² (a továbbiakban: tt.) 1882. október 22-i előterjesztésben helyeselte a Hadtudományi Bizottság megszervezését és azt javasolta, hogy az a III. osztályba, a matematikai és természettudományok osztályába tartozzon.¹³ Az Akadémia 1883. május 13-i ülésén megalakította a III. osztályhoz tartozó Hadtudományi Bizottságot – mely lényegében Hadtörténelmi Bizottságként tevékenykedett – és meghatározta feladatkörét: „b) a magyar hadtörténelmi események tanulmányozása és szakszerű ismertetése; c) a hadművészetnek a magyar nemzetnél való fejlődésére vonatkozó adatok gyűjtése, feldolgozása és kiadása... a b) és c) alatt említett feladatoknak pedig „Magyar Hadtörténelmi Füzetek” kiadása által felel meg.”¹⁴ A bizottság programjában szerepelt tehát egy hadtörténelmi periodika megjelentetése, amire azonban nem került sor, mivel a HB különböző mostoha körülmények következtében több éven át semminemű tevékenységet nem fejtett ki,¹⁵ noha rendre elkészültek a bizottság költségvetései, az 1884. évre 1000 Ft, az 1885. és 1886. évre 1300–1300 Ft.¹⁶

A folyóirat és a HB tevékenységének ügyében a fordulat az 1886. április 3-i bizottsági ülésen következett be: Kápolnai Pauer István lt., honvéd alezredes lemondott bizottsági előadói tisztről és helyére helyettesként a kezdeményező és kitűnő szervezőképességű Rónai Horváth Jenő honvéd főhadnagyot, vezérkari tisztelet, a Ludovika Akadémia tanárát választották meg. Az ülésen újból körvonalazták a HB jövőbeni tevékenységét, s többek között elfogadták „időrend nélkül megjelenő” hadtörténelmi füzetek kiadását.¹⁷ Ezenkívül állást foglaltak abban, hogy a HB a III. osztály

7 Diószegi István: A véderő problémái a közös minisztertanács előtt 1883–1895. HK 1988. 2. sz. 295–335. o.

8 A Századok repertórium. 1867–1975. (Szerk.: Pamlényi Ervin) Budapest, 1987.

9 Buzna Alajos: A magyar katonai irodalomról. Magyar katonai évkönyv 1886-ra. Budapest, 1887. 232. o.

10 L. a Ludovika Akadémia Közlönye 1873–1887. évfolyamait.

11 MTA Kézirattár. Régi Akadémiai Levéltár (továbbiakban: RAL) 650/1882.

12 Uo.

13 Uo.

14 A Magyar Tud. Akadémia kebelében fennálló hadtudományi bizottság működése. Magyar katonai évkönyv 1886-ra (a továbbiakban: MKÉK 1886-ra). Budapest, 1887. 4. o.

15 Uo.

16 RAL 637/1883.; RAL 994/1884.; RAL 1152/1885.

17 MKÉK 1886-ra 4–6. o.

tályból a II. osztályba, a bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztályába kerüljön.¹⁸ Az ülésről és az 1886. évi 1600 Ft költségvetés felhasználásáról Hollán Ernő elnök 1886. április 14-i jelentésében számol be a III. osztálynak.¹⁹ Felcsillant tehát újra a remény, hogy a bizottság gondozásában megjelenhet, ha nem is rendes időközönként, egy hadtörténelmi folyóirat.

Ezt a látszatot erősítette az a tény is, hogy egy bizottság 1886. június 18-án Pulszky Ferenc tt. elnökletével, Fraknói Vilmos rendes tag (a továbbiakban: rt.) főtitkár jegyzőkönyvvezető, Hollán Ernő tt., Deák Ferenc rt. és Fröhlich Izor lt. részvételével ülést tartott, mely „tanácskozás tárgyául azon kérdést tűzik ki: vajjon a hadtudományi bizottság ezenül is a III. osztály köréhez tartozzék-e, vagy pedig a II. osztályba helyeztessék át?”²⁰ A hadtörténelmi folyóirat jövője szempontjából nem volt mellékes, hogy ebben a fontos kérdésben milyen álláspont születik. A jegyzőkönyv szerint a bizottság véleményét a következőkben foglalta össze:

„Az Ügyrend 1. §-a, mely az Akadémia egyes osztályainak köréhez tartozó tudományokat felsorolja, a hadtudományokat »az alkalmazott mathem. és természettudományok közé vette fel.«

A bizottság ezen rendelkezés helyességét nem vonja kétségbe.

Azonban ugyancsak az Ügyrend 51. §-a, mely a hadtudományi bizottság fő feladatait állapítja meg, a hadtudományokat egészen másképp fogja föl. *Önálló* irodalmi művelésüket két irányban tűzi ki céljául. Úgymond:

- a) a magyar hadtörténelmi események tanulmányozása és szakszerű ismertetése által;
- b) a hadművészetnek a magyar nemzetnél való fejlődésére vonatkozó adatok gyűjtése, feldolgozása és kiadása által.

Kétségtelen, hogy azon munkálatok, melyek ezen két körbe tartoznak az alkalmazott mathem. és természettudomány körén kívül állanak, és a történelmi tanulmányokkal a legszorosabb kapcsolatot tüntetnék föl.

A másik két fő feladat úgymond:

- a) a hadtudomány fejlődési folyamatának figyelemmel kísérése;
- b) hadtudományi remekművek magyarra fordíttatása és kiadása – szintén nem tételez föl szerves összefüggést a III. osztályal.

Ezek után a bizottság a hadtudományi bizottságnak a II. osztály körébe fölvételét ajánlja.²¹

Ám a HB II. osztályba való átszervezésének ügye – a leendő folyóirat szempontjából is – hosszadalmas vitákat és tárgyalásokat idézett elő, míg végül az MTA 1886. október 25-i összes ülése úgy döntött, hogy „a hadtudományi bizottság továbbra is a III. osztályal marad meg”.²² A november 25-i akadémiai összes ülés pedig megválasztotta Fodor Józsefet, Fröhlich Izort, Hollán Ernőt, Hunfalvy Jánost, Keleti Károlyt, Majláth Bélát, Pauler Gyulát, Salamon Ferencet, Schwarz Gyulát, Szilágyi Sándort, Thaly Kálmánt és P. Thewrewk Emilt a HB tagjainak. A bizottság december 7-i alakuló ülésén megválasztották elnökül Hollán Ernőt és előadóul Rónai Horváth Jenő századost.²³ Elfogadták a következő évi munkatervet, melyben többek között ismét szerepelt, hogy a beérkező hadtörténelmi munkák „önállóan, vagy a megindítandó »Hadtudományi füzetekben« fognak kiadatni”.²⁴ Elkészítették az 1887. évi 1200 Ft-os költségvetést is.²⁵

A Hadtörténelmi Közlemények létrehozásának történetét nem könnyű rekonstruálni, mivel ahogyan azt az MTA Hadtörténelmi Bizottságának 1910. február 19-i ülésének jegyzőkönyve rögzítette, az 1883 és 1898 közötti dokumentáció, „a bizottság egész irattára Bárczy Oszkár volt szerkesztő halála után nyomtalanul elveszett”.²⁶ Eltűnt a HB 1887. december 3-i ülésének jegyzőkönyve is, amely elhatározta, hogy 1888. évi költségvetésének 1600 forintját a Hadtörténelmi Közlemények című folyóirat kiadására fordítja. Így csak a folyóirat első száma ezzel kapcsolatos, nagy jelentőségű sorait tudjuk idézni: „A szerény anyagi eszközök, melyek fölött a bizottság rendelkezik, nagy szabású ter-

18 Uo.

19 RAL 866/1886.

20 RAL Hadtudományi Bizottság jegyzőkönyvei 1883–1888. K 1589.

21 Uo.

22 MKÉK 1886-ra, 7–9. o.

23 Uo.

24 Uo.

25 RAL 866/1886.

26 RAL Hadtörténelmi Bizottság jegyzőkönyvei 1910–1917. K 1589.

veinek végrehajtását meg nem engedvén, a bizottság az 1887-ik év december hó 3-dikán az iránt állapodott meg, hogy a jövő 1888-ik évi dotációját egy *hadtörténelmi folyóirat* létesítésének elősegítésére fordítja.

A terv megvalósítására Szilágyi Sándor, Thaly Kálmán és Majláth Béla biz. tagokból álló szerkesztő bizottság küldetett ki; ennek tevékenysége nemcsak az előkészületekre terjedt ki, hanem megbízatása az egész 1888-ik év folyamán fentartván, a folyóirat szerkesztésével közvetlenül megbízott előadót, a szerkesztésben, a munkálatok megbírlásában stb. támogatandja.²⁷

A Hadtörténelmi Közlemények első szerkesztője a HB előadója, Rónai Horváth Jenő honvéd százados volt, aki nagy tehetséggel és szerkesztői bravúrral látta el felelősségteljes munkakörét. Szerkesztőségének idején a magyar hadtörténelem igen gazdag anyagát tette közzé a folyóirat, melynek kezdettől fogva az volt a célja, hogy „a különösen is szegény magyar katonai irodalom leginkább mellőzött ágát, a magyar hadtörténelmi irodalmat, mely nemzetünk dicső múltjának történetét van hivatva megörökíteni, egy oly szakfolyóirattal ajándékozza meg, mely a magyar hadi események szakszerű feldolgozását adván, a magyar tisztnek, a magyar katonának kedves olvasmányát képezze, a magyar történetíróknak munkálataiknál jól értékesíthető adatokat nyújtson, végre pedig, hogy a magyar hadi dicsőség emlékeit felújítván, a hazafias szellemet terjessze, s a magyar nemzet fiainak legszebb erényét, a hazaszeretetet ápolja, fejleszse.

Hogy a folyóirat e feladatának menyiben felelt meg, azt a magyar olvasó közönség van hivatva megítélni.²⁸

A HB jól választotta ki az első szerkesztő bizottság tagjait, akik elismert tudósok voltak és nagy jártassággal bírtak folyóiratok, kiadványok szerkesztésében: Szilágyi Sándor rt. történész 1875-től, Thaly Kálmán rt. történész 1875-ig volt a Századok szerkesztője; Majláth Béla lt. történész és régész volt. A szerkesztő a szerkesztő bizottság közreműködésével elkészítette a Hadtörténelmi Közlemények kiadásának részletes programját, a folyóirat tartalmi koncepcióját, szerkesztési elveit, tipográfiai és nyomdai kivitelezési elképzelését, ami alapján a megjelenetésről tárgyalásba kezdtek a Franklin Társulattal.

Az MTA III. osztálya Than Károly igazgató tag (a továbbiakban: it.) osztályelnök vezetése alatt, báró Eötvös Loránd rt., Hollán Ernő és még 12 akadémikus részvételével 1887. december 12-i értekezleten vitatta meg az osztály és két bizottsága jelentéseit, az 1888. évi munkatervet és költségvetési előirányzatokat. A jegyzőkönyv szerint a HB „jelentésében kifejti a munkatervet 1888-ra és a költségelőirányzatot... csak a Hadtörténelmi Közleményeket veszi fel munkatervébe, mint negyedévenként kiadandó folyóiratát vagy 40 ívvel. Ennek nyomtatási költsége 1200 f., tiszteletdíj 1200 f.; előadó és szerkesztő díja 400 f., összesen 2800 f. Minthogy azonban kilátásban van, hogy találkozik vállalkozó ki a nyomtatási költséget viseli, az Akadémiától 1600 f. kér 1888-ra mint legcsekélyebb összeget, mellyel működését megindíthatja.

Az osztály elfogadja... az 1888-ki működésre az 1600 f. összeget.²⁹ A III. osztály 1888. évi 22 ezer forint előirányzott költségvetésből a HB 1600 forintját az MTA igazgatótanácsa is jóváhagyta. Miután az osztályértekezlet elfogadta a HB által kiadandó Hadtörténelmi Közlemények programját, Hollán Ernő altábornagy, a HB elnöke a III. osztályon keresztül 1887. december 21-én eljuttatta 46. számú felterjesztését az MTA elnökségéhez. A Trefort Ágostonhoz, az MTA elnökéhez – aki egyben vallás- és közoktatásügyi miniszter is volt – címzett elaborátum tárgya „a hadtudományi bizottság előterjesztése a megindítandó hadtörténelmi folyóirat támogatása ügyében.”³⁰

A Hadtörténelmi Közlemények megszületése alapokmányának bevezetőjében Hollán kifejti, hogy az MTA HB-a munkásságára kidolgozott nagyszabású és részletes tervét az anyagi eszközök hiánya miatt kénytelen volt feladni, ám elhatározták, hogy a rendelkezésre álló csekély eszközökkel is minél többet tesznek. Az előterjesztés szerint a HB-nek ki kellett választania egy irányt, melyben tevékenységét összpontosítja, egy szakot, melynek művelése a legszükségesebb, leghasznosabb, s egy utat, melyen haladva kitűzött céljai közül legalább egyiket biztosan elérheti.

A bizottság választása a *magyar hadtörténelemre* esett:

„A hadtörténelem a magyar történelem azon ága, mely eddig majd teljesen parlagon hever, ... a bizottság úgy vélekedett, hogy tevékenységére méltóbb tárgyat alig lelhet s pártolás alá véve a magyar hadtörténelmi irodalom ügyét, a nemzetnek ép úgy, mint a tudományosságának hasznos szolgálatot tesz.” A továbbiakban az elaborátum leszögezi,

27 HK 1888. 1. sz. 143. o.

28 A Hadtörténelmi Közlemények első tíz évfolyamának név- és tárgymutatója. 1888-1897. Budapest, 1897. 3. o.

29 RAL III. Math. és természettudományi osztály jegyzőkönyvei 1887-1890. K 1545.

30 RAL 760/1887.

hogy „a bizottság céljainak elérése egy *hadtörténelmi folyóirat* megindítását vélte legjobbnak, s már most megtett minden intézkedést arra nézve, hogy a folyóirat, mihelyt a bizottság a nélkülözhetetlen támogatását megnyerte, azonnal megindítható legyen.” Ennek érdekében kéri az Akadémia elnökét, hogy vegye pártfogása alá a hadtörténelmi folyóirat kiadásának ügyét, mindenekelőtt három kérdésben:

1. Segítse elő, hogy az MTA igazgatótanácsa a HB „beterjesztett s a legszerényebbre szorított *költségvetése csonkíthatatlanul jóváhagyassék*”.

2. Kéri, hogy a bizottság folyóiratát pénzügyi okokból és széles körű terjesztése érdekében „a hazai *összes tanintézeteknél* megszerzésre, illetőleg előfizetésre ajánlani méltóztassék”.

3. Végül kéri, hogy a bizottságnak ez a vállalkozása, „mely a magyar honvédséget is természetesen igen közelről érdekli, a *honvédelmi miniszter* Úr Ó Nagyméltóságának is figyelmébe és pártfogásába ajánltsék”. Ez utóbbit a felterjesztés azzal indokolja, hogy a HB jelen és jövő tevékenysége a honvédelmi kormányzat érdeke is, ezért kéri a támogatás kieszközölését a honvédelmi minisztertől, mely reményeik szerint „részint erkölcsi, részint anyagi s a következőkből áll”:

1. A HB-nak csak két katonatagja van, azonban az érdemi munka javítása, „a bizottság tevékenysége és a honvédelmi kormányzat intentionai közt a szükséges összhang létesítésére” a bizottságot szeretnék még két katonataggal egészíteni: Zsoldos Ferenc ezredessel, a honvédelmi minisztérium katonai ügycsoportjának főnökével és Szveticz József ezredessel, a Ludovika Akadémia igazgatójával, amelyhez a miniszter adjon engedélyt.

2. A honvédelmi miniszter „a megindítandó folyóiratot egyrészt maga a honvédségi tisztí csapatkönyvtárak, valamint a felsőbb törzsek könyvtárai számára *100 példányban megrendelje*, másrészt pedig a folyóirat megrendelését, annak minnél nagyobb elterjedése végett, a *honvéd tisztikarnak ajánlja*”.

Az elaborátum – mivel minden más irat elveszett – az egyetlen hiteles dokumentum, amely befejező részében részletesen ismerteti a tervezett lap legfontosabb adatait, ezért idézzük ezt szó szerint:

„a folyóirat »Hadtörténelmi Közlemények« cím alatt, évnegyedes, mindenkor 8-10 nyomtatott ívnyi terjedelmű, a szükség szerint térképekkel és rajzokkal ellátott füzetekben, minden év március, június, szeptember és december 15-én jelennek meg; előfizetési ára évfolyamonként 4 forintban állapított meg;

a folyóirat a magyar hadi történetírás fejlesztését s közvetve a hadi tudományok, különösen a hadtörténelem iránti érdeklődés fölbresztését célozza, mivelégből eredeti, forrástanulmányokon alapuló hadtörténelmi értekezéseket, tanulmányokat, hadtörténelmi események szakszerű feldolgozásait, adalékokat, levéltári adatokat, s egyéb kuforrások ismertetését stb. közli;

mindezek csak az 1815-ik évi időszakig terjedhetnek s újabb keletű események tárgyalása ki van zárva;

a szerkesztés a bizottság ellenőrzése mellett a helyettes előadórá bizatík, ki mellé a munkálatok megbírálására s a fölmerülő kérdések eldöntésére 2-3 bizottsági tag (2 történész és 1 katona) rendeltetik; fontosabb dolgok fölött az összes bizottság dönt.”

Az MTA elnöke a Hadtörténelmi Közlemények kiadásával kapcsolatos kérésnek minden vonatkozásban eleget tett; a HB megkapta az 1600 forint dotációt, és ami igen fontos volt, 1888. december 30-i 777. számú átiratában megkérte a honvédelmi minisztert, hogy támogassa a folyóirat megjelentetését és terjesztését. Sajnos ismeretlen az elnöki átirat szövege, ami valószínűleg a HB elaborátumára támaszkodva készült el, de vagy abban, vagy a honvédelmi miniszter számára készült referendumban, vagy válaszában szövegében – sajnos ezek az iratok nincsenek meg a Hadtörténelmi Levéltár anyagában – egy súlyos félreértésre okot adó hiba csúszott be: rosszul írták le a folyóirat címét. Ezzel veszélybe került a Hadtörténelmi Közlemények megjelentetésének ügye.

Fejérváry Géza magyar királyi honvédelmi miniszter 1888. január 29-i 178. elnöki számú válaszában,³¹ melyet Trefort Ágoston elnöknek küldött, megírta: „örömmel értesültem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia működését a folyó évben a hadtudományok terére is kiterjeszteni és munkálatait egy »Hadtudományi Közlemények« című folyóiratban évnegyedenként közzétenni óhajtja.

Ilyen törekvéseket tőlem kitelhetőleg pártolni, úgy a magyar tudományos irodalom, valamint a honvédelem szempontjából mindig kedves és hazafias kötelességemnek ismerem.” E támogató szavak után azonban felhívja az MTA elnökének figyelmét arra, hogy a „magyar honvédség kebelében immár 15 év óta »A Ludovika Akadémia Közlönye«

31 RAL 114/1888.

czim alatt egy hasonló irányú havi folyóirat fennáll, mely különleges rendeltetésénél fogva ugyan nem kizárólag hadtörténelemmel foglalkozik, de a hadtudományok számos ágazatai között a hadtörténelem művelésére is tág tért nyújt”.

A honvédelmi miniszter a továbbiakban megállapítja, hogy „ez utóbbi folyóirat fennállása óta a honvédtisztok kar szellemi munkálkodásának igen hathatós tényezőjévé bizonyult”, bár ez csak „a honvédelmi tárczának igen tetemes áldozatokkal való támogatása mellett tartható fenn”. Szerinte, mivel az új folyóirat programja ugyanazon tudomány ágait művelni, ezért az MTA számára kiadását megfontolás tárgyává ajánlja tenni, mert kérdéses, hogy „a hadtudományok iránti érdeklődés hazánk közönségénél ez időszertint valóban oly általános-e, hogy egy és ugyanazon tudományágat művelő két szakfolyóirat mindegyike annyi anyagi és szellemi pártolásra számíthatna, a mennyi mindkettőnek fenntartására szükséges?” A miniszter úgy véli, hogy az MTA tekintélyével támogatott meginduló új folyóirat előidézheti a réginek a hanyatlását, az által, hogy az anyagi és szellemi pártolókat az egyiktől elvonja és két részre osztja, anélkül, hogy az új vállalkozás teljes sikerét is biztosítaná. Ezeknek az indokoknak az alapján közli álláspontját: ha az Akadémia elnöke „bölcs véleményével ebbeli aggályaimat alaptalannak vagy eloszlatatoknak tartja, hazafias örömmel kész vagy a Tudományos Akadémia új vállalatát erkölcsileg és anyagilag támogatni és nagybecsű átiratában foglalt javalat értelmében a honvéd parancsnokságok, csapatok és intézetek részére 100 (száz) példány hivatalos előfizetését kilátásba helyezni”. Válaszának befejezésében kijelenti, hogy nincs kifogása Szvetics József és Zsoldos Ferenc ezredesek HB tagokká választása ellen.

A honvédelmi miniszter válaszát 1888. február 4-én iktatta az MTA főtítkári hivatala és azonnal megtette a szükséges lépéseket a Hadtörténelmi Közleményekkel kapcsolatos félreértések tisztázására, hogy megnyerjék a honvédelmi minisztérium támogatását. A főtítkári hivatal 1888. február 9-i 145. szám alatt értesítette Hollán Ernőt, a HB elnökét a honvédelmi miniszteri átirat tartalmáról, noha valószínű, hogy már ez előtt is értesülést szerezhetett a HB, mert február 7-i ülésének tárgyaül „a folyóirat kiadása körül fölmerült fontosabb kérdések” megvitatását választották és ezen az ülésen vitatták meg a honvédelmi minisztériumnak adandó választervezetet.³² A félreértések eloszlatására a HB elnöke és előadója azonnal elkészítette az MTA elnökségéhez intézett „A hadtudományi bizottság a »Hadtörténelmi Közlemények« segélyezése tárgyában” című, 52/H.B. számú előterjesztését, melyet a főtítkári hivatal 1888. február 13-án kapott meg.³³

Hollán Ernő altábornagy, bizottsági elnök előjáróban a miniszter válaszáról megállapította: „Ez átiratból azon meggyőződésre jutottam, hogy a bizottság által kiadandó folyóirat *címét* illetőleg vagy az Akadémia főtítkárságánál, vagy a honvédelmi ministeriumnál sajnos egy hiba csúszott be, mely a bizottság vállalatát és szándékait illetőleg, a félreértések egész sorozatát idézte elő.” A miniszteri átirat egy „Hadtudományi Közlemények” című folyóiratról beszél és ennek alapján a már 15 éves „Ludovika Akadémiai Közöny” létének veszélyeztetését látja. „Ámde a bizottságnak soha sem állott szándékában egy hadtudományi folyóirat létesítése, miután e téren a »Ludovika Akadémia Közönyét«, mely hivatásának a legtökéletesebben megfelel, s az igényeket minden tekintetben kielégíti, teljesen elégségesnek tartja, annak fejlődését és fölvirágzását a maga részéről is óhajtja.”

A továbbiakban Hollán Ernő logikus érvekkel indokolta meg újra a hadtörténelmi folyóirat létesítésének szükségességét és feladatkörét; ésszerű okokkal oszlatta el és cáfolta az aggodalmak, kételyek és a félreértések kódét. „A bizottság nem egy *hadtudományi* – írta Hollán Ernő –, hanem egy *hadtörténelmi* folyóiratot kíván létesíteni, melynek feladata nem az általános hadi tudományok ápolása, hanem a *magyar hadi történetírás* fejlesztése, s erre nem csekély részben ép a honvédelmi minister úr Ó Nagyméltósága által buzdítottatott, ki a bizottsághoz 1887. év márczius hó 12-én 2578/el.n. szám alatt kelt leírataiban a bizottságot a magyar hadtörténelemnek, mint önálló tudományágnak művelés alá vételére ösztönözte; a bizottság ennek megfelelőleg nem általános hadi tudományokkal akar foglalkozni, hanem a *magyar történeti irodalomnak* egy oly ágát kívánja fejleszteni, melyet eddig sem a »Ludovika Akadémia Közönye«, sem más folyóirat egyáltalán nem művelt, s folyóiratát ennek megfelelően nem »*Hadtudományi*«, hanem »*Hadtörténelmi Közlemények*«-nek nevezte, mi f. évi 46. sz. a. tett felterjesztéséből világosan kitűnik.”

A Ludovika Akadémia Közönyének figyelemre méltó és ma is helytálló értékelését adta Hollán, amikor megállapította: „A Ludovika Akadémia Közönye magyar hadtörténelmi dolgozatokat eddigéig csak néha s elvétve közölt, s ezek is inkább általános jellegű, ismert munkák alapján készült cikkek voltak, s nem olyanok melyek a magyar hadi történetírást előmozdították, mi a fennforgó viszonyok közt másképp nem is lehetett.

32 HK 1888. 1. sz. 143. o.

33 RAL 150/1888.

Ily körülmények közt tehát szó sem lehet arról, hogy a bizottság folyóirata ugyanazon tudományágakat műveli, melyeket a Ludovika Akadémia Közlönye művel, miután ellenkezőleg a magyar történetírás azon ágát kívánja fejleszteni, mellyel a Ludovika Akadémia Közlönye eddig éppen nem, vagy csak elvétve foglalkozott; még kevésbé lehet szó arról, hogy a bizottság által megindítandó »Hadtörténelmi Közlemények« a Ludovika Akadémia Közlönyének bármely tekintetben is ártsanak.

Az előadottakból Nagyméltóságodnak bölcsen belátni méltóztatik, hogy a bizottság nem egy – már fennálló s megfelelő folyóirattal rivalizáló közlönyt, hanem egy oly folyóiratot kíván megindítani, mely az előbbi mellett jogosan megállhat, azt kiegészítheti s e mellett a magyar történelmi irodalomnak nagy és hasznos szolgálatokat tehet.”

Befejezésül Hollán altábornagy arra kérte az MTA elnökét, hogy eszközölje ki a honvédelmi miniszternél a folyóirat segélyezését oly módon, hogy az ne a 100 példányra való előfizetés alakjában realizálódjék, hanem az annak megfelelő összeget, „azaz 400 forintot, *segélyképpen* megadni méltóztassék, s egyúttal a folyóirat pártolását – mint azt már első felterjesztésemben is kérem bátorkodtam, a honvéd csapatoknak s a honvéd tisztikarnak ajánlani kegyeskedjék”.

A HB ezen felterjesztése alapján a főtűkari hivatal még aznap – 1888. február 13-i dátummal – elkészítette és elküldte az MTA elnöke megnyugtató átiratát a Hadtörténelmi Közlemények ügyében a honvédelmi miniszternek.³⁴ Trefort Ágoston új átiratában kifejtette: „sietek Excellenciátat megnyugtanni aziránt, hogy azon aggodalom, mintha az Akadémia hadtudományi bizottsága által megindítandó folyóirat a Ludovika Akadémiának tizenöt év óta hivatását legtokéletebben betöltő hadtudományi közlönyét, ugyanazon irodalmi tér művelése következtében, veszélyeztetetné – félreértésen alapul.”

A továbbiakban az átirat tisztázta az új folyóirat feladatkörét, leszögezve: „Az Akadémia az általános hadtudományok egész körét továbbra is a Ludovika Akadémia Közlönyének engedve át, kizárólag a *magyar hadi történetírás* fejlesztését tűzi ki feladatául, és a saját közlönyét »*Hadtörténelmi Közlemények*« cím alatt fogja közrebocsátani. Minélfogva a két folyóirat nemhogy egymással versenyre kelni fog, de egymást kiegészíteni és támogatni van hivatva.” Befejezésül az Akadémia elnöke megköszönte a honvédelmi miniszternek, hogy „az Akadémia folyóiratát 100 példányban a honvédpáncsnokságok, csapatok és intézetek részére megrendelni méltóztatik; azon meggyőződésemnek adok kifejezést, hogy az Akadémia folyóirata a honvéd tisztikar körében közre fog működni azon kitűnő szellem tovább fejlesztésében, mely a honvédséget oly magas színvonalra emeli.”

Az MTA elnökének állásfoglalásával, melyet a honvédelmi miniszter tudomásul vett, az első magyar hadtörténelmi folyóirat megjelenése elől elhárult a legnagyobb akadály. A szerkesztő a szerkesztő bizottság és a Hadtudományi Bizottság segítségével kialakította a folyóirat jellegének legjobban megfelelő szerkezetet, amely három nagy részből állt: „I. Értekezések és önálló nagyobb dolgozatok. II. Hadtörténelmi apróságok. III. Egyéb tárcabeli közlemények, ebben Hadtörténelmi irodalom: I. Ismertetések; II. Irodalmi szemle; III. A hadtörténelmi irodalom repertórium; Hadtörténelmi okmánytár.” A folyóirat első számában a korszak legelesebb történészeinek és hadtörténészeinek, valamint más szakembereknek a tollából jelentek meg értékes írások. A szerkesztő, a szerkesztő bizottság és a HB gondoskodott a folyóirat tartalmának megfelelő kiadásáról és terjesztéséről is. A Hadtörténelmi Közleményeket a Franklin Társulat adta ki, ide utalták át évente a Honvédelmi Minisztérium segélyét, ide folytak be az előfizetések, itt bonyolódott le a folyóirat szétküldése. Az MTA költségvetéséből csak a tiszteletdíjakat utalványozták ki.³⁵

A folyóirat szerkesztőjének képezte műszaki-nyomdai kivitele, borítója és illusztrációs anyaga. A Hadtörténelmi Közlemények borítóját a kor és a Franklin Társulat egyik legtöbbet foglalkoztatott sajtógrafikusa, fametszője, Pollák Zsigmond készítette.³⁶ Pollák alkotásával a dicső magyar hadtörténelmet igyekezett szimbolizálni. A halványzöld alapszínre nyomott többféle művészeti stílust ötvöző fekete grafika és szöveg 1888-tól 1943-ig változatlan maradt, illetve csak annyiban módosult, hogy a mindenkori szerkesztő neve és titulusai változtak a babékoszorúval keretezett kartus alsó részén.

34 RAL 158/1888.

35 Fráter János: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai 1854-1949. Budapest, 1974. 246. o.

36 Pollák Zsigmond (Pozsony 1837 - Budapest 1912) festő és fametsző, a Bécsi Képzőművészeti Akadémia ösztöndíjasa volt. Budapesti lapoknál dolgozott, a Vasárnapi Újságnak 1857-1880 között állandó munkatársa. Több önálló műlapja is megjelent, munkáinak javát azonban a Franklin Társulat kiadványai részére készítette. Arcképe halála alkalmából megjelent a *Vasárnapi Újság*, 1912. május 26-i sz. 420. oldalán a következő képaláírással: „Pollák Zsigmond, a »Vasárnapi Újság« régi fametszője, aki a napokban hunyt el Budapesten.” Pollák munkásságáról I. A magyar sajtó története. 1867-1892. II. 1-2. k. (Szerk.: *Kovács Domokos és Németh G. Béla*) Budapest, 1985. I. k. 452., 2. k. 2121., 218., 232. 446. o.

A folyóirat 1. számának tartalmát és kivitelezésének végső formáját a HB már a két katonataggal kibővített 1888. március 8-i ülésén hagyta jóvá, megállapítva, hogy a kiadandó folyóiratot a honvédelmi miniszter is támogatja és 100 példányt a honvédség számára előfizetett. A Hadtörténelmi Közleményeket több mint egy évszázados útjára elindító és a magyar tudományosság történetében is jelentős esemény indokoltá teszi, hogy név szerint ismertessük a Hadtudományi Bizottság akkori tagjait: „Hollán Ernő ny. altábornagy, elnök, Fodor József (egészségügy), Fröhlich Izór (tüzérszak), Hunfalvy János (földrajz), Keleti Károly (statisztika), Majláth Béla (történelem és régészet), Pauler Gyula (történelem), Salamon Ferencz (történelem), Schwarz Gyula (jogtörténelem), Szilágyi Sándor (történelem), Thaly Kálmán (történelem). P. Thewrewk Emil (nyelvtudomány) akadémiai tagokból, Szvetics József ezredes, Zsoldos Ferencz ezredes és Rónai Horváth Jenő százados segédtagokból; utóbbi a bizottság helyettes előadója.”³⁷

A Hadtörténelmi Közlemények első száma 1888. március második felében jelent meg, és erről az eseményről hírek és ismertetések jelentek meg a sajtóban. A Fővárosi Lapok 1888. áprilisi 103. számában K. aláírással ismerteti a Hadtörténelmi Közlemények 1. füzetét. Az Akadémiai Értesítő a saját kiadásbeli munkák felsorolása között közli: megjelent a „Hadtörténelmi Közlemények I. évf. 1. füz.” A Magyar Történelmi Társulat folyóirata, a Századok a folyóiratok szemléjében így mutatja be: „A Hadtörténelmi Közlemények a magyar hadi történetírás fejlesztésére megindított évnegyedes folyóirat, melyet az Akadémia hadtudományi bizottságának megbízásából Rónai Horváth Jenő honv. százados szerkeszt, megkezdé pályafutását. Az I. füzet márcz. hó végén jelent meg.” A recenzius az első szám minden írását tárgyszerűen ismertette.³⁸

A HB 1888. április 13-i ülésén megvitatta és jóváhagyta az Akadémia májusi nagygyűlése elé terjesztendő felévi jelentését, amelyben kiemelték a Hadtörténelmi Közlemények első számának közreadását. Ez a jelentés a kutatás során nem került elő, így Rónai Horváth Jenő szerkesztő korabeli tudósítását kell idéznünk: „A jelentés ezután felsorolja az indokokat, melyek őt egy hadtörténelmi folyóirat megindítására ösztönözték, bejelenti, hogy a vállalat »Had-történelmi Közlemények« cím alatt tényleg megindult s úgy szellemi, mint anyagi tekintetben elegendőképp biztosítja a jövőjét, s így remélhető, hogy a folyóirat a magyar hadtörténelmi irodalom fejlesztésére, s a nemzeti hadtörténelem iránti érdeklődés fölébresztésére hathatós befolyást fog gyakorolni.

Az ülés folyamán az előadó még bejelentette, miszerint a folyóirat előfizetőinek száma az 500-at megközelíti, s hogy a vállalat iránt különösen a magyar honvédség tisztikara mutatott dicséretre és elismerésre méltó érdeklődést.”³⁹

Az MTA 1888. május 6-i XLVIII. nagygyűlésén Fraknói Vilmos főtitkár tett jelentést az Akadémia 1887–88. évi munkálkodásáról. Jelentésében az első magyar hadtörténelmi folyóirat jelentőségét értékelve feladatáról megállapította: „A magyar hadtörténelem művelésére új közlőnyt indított meg (Had-történelmi Közlemények) az Akadémia hadtudományi bizottsága, mely katonai szakemberek közreműködésével hadi intézményeink kifejlődésére és a nemzet nagy hadi tényeinek ismertetésére új világosságot fog deríteni.”⁴⁰

A HB 1888. június 8-i ülésén Rónai Horváth Jenő, akit májusban akadémiai levelező taggá választottak, „jelentést tett a folyóirat ügyeiről, bemutatta a legközelebb megjelenendő II. füzet rajzait s jelentést tett a munkálatokról, melyek még közlésre várnak”.⁴¹ A Századok a folyóirat megjelenésének második számát így minősíti: „A Hadtörténelmi Közlemények II. füzeté, a mely június közepén jelent meg, méltó folytatása az elsőnek, melyet osztatlan tetszéssel fogadott a közönség és sajtó egyaránt. Ez is ép oly gondosan van szerkesztve s oly változatos és érdekes tartalommal jelent meg, csinos műmellékletek kíséretében.” A recenzius a szám írásainak bemutatása után megállapítja: „E rövid ismertetésből is látható, mily változatos és érdekes tartalommal igyekszik a Hadtörténelmi Közlemények kitzűzött célját, a magyar hadi történetírás ápolását és fejlesztését és a hadtörténelem iránti érdeklődés felkeltését előmozdítani. Valóban megérdemli e folyóirat a vitéz magyar nemzet minden méltó fia figyelmét, érdeklődését és pártfogását. Előfizetési ára egy évfolyamra (4 vaskos füzet) 4 firt., a mi a Franklin társulathoz küldendő.”⁴² A Ludovika Akadémia Közlönye szintén üdvözlöi a Hadtörténelmi Közlemények megjelenését: „A magyar katonai irodalomnak új közlönye

37 HK 1888. 1. sz. 143–144. o.

38 Fővárosi Lapok, 1888. 103. sz., Akadémiai Értesítő (a továbbiakban: AÉ), 1888. 2. sz. 550. o., Századok, 1888. V. sz. 475., 477. o.

39 HK 1888. 2. sz. 306–307. o.

40 A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei, XVII. k. VI. d. Budapest, 1888. 7. o.

41 HK 1888. 3. sz. 474. o.

42 Századok, 1888. VII. sz. 681–682. o.

támadot, mely, mint címe is mutatja, a magyar hadtörténelemmel foglalkozik. Kiaknázatlan lévén ezen ága történelmünknek, csak örömmel üdvözölhetjük az új vállalatot.” A továbbiakban az 1. és 2. számot részletesen ismerteti.⁴³

Hasonló pozitív értékelés és hosszú tartalmi ismertetés található a Századokban az 1888. szeptember elején megjelent 3. számról, azzal a felhívással, miszerint: „A mindig gazdag és érdekes tartalom a legékeesebb szóló ajánlat a Hadtörténeti (?) Közlemények mellett, melyet a hazai történelem egy igaz barátja sem nélkülözhet.”⁴⁴

A HB 1888. november 26-i ülésén Rónai Horváth Jenő „előadó mindenekelőtt a »Hadtörténelmi Közlemények« most sajtó alatt levő 4-ik füzetét ismertette meg, ... A bizottság ezek után elhatározta, hogy *Hadtörténelmi Közlemények* című folyóiratát, mely oly szép szellemi és anyagi sikert eredményezett, föntartja s a jövő évben annak II. évfolyamát is megindítja”.⁴⁵ A HB ezen értékelését és elhatározását az MTA III. osztálya, melyhez a Hadtudományi Bizottság tartozott, minden feltétel nélkül támogatta 1888. december 10-i osztályértekezletén. A Than Károly elnökletével lezajlott értekezletnek ezt a napirendjét a jegyzőkönyv így örökítette meg: „4. A hadtudományi bizottság felterjeszti egy kérvényét az Akadémia elnökségéhez, melyben kéri, hogy az a »Hadtörténelmi Közlemények« vállalatának támogatására kérje fel a cs. k. közös hadügyi – a m. k. honvédelmi és a m. k. V. és Közoktatásügyi ministert, a folyóirat 2 példányban is mellékelve.

Az összes ülés elé terjesztendő.”⁴⁶

Ez a határozat is bizonyítja, hogy sikeresen zárult a Hadtörténelmi Közlemények első évfolyama és megkezdődött a folyóirat több mint egy évszázados története. A magyar tudomány- és sajtótörténet szempontjából is jelentős Hadtörténelmi Közlemények története még nincs tudományos igénnyel feldolgozva. Az első ilyen jellegű igény az MTA Hadtudományi Bizottságának 1896. április 20-i délután 4 órakor tartott ülésén hangzott el. Hollán Ernő ny. altábornagy, elnök vezetésével jelen volt Fröhlich Izor rt., Pauler Gyula rt. II. osztályelnök, Szvetics József altábornagy a Ludovika Akadémia parancsnoka és Rónai Horváth Jenő alezredes lt., a bizottság előadója. A jegyzőkönyv szerint a napirend tárgya: „2. Jelentés, hogy az ezredéves kiállítás közművelődési csoportja a Hadtörténelmi Közlemények kiállítását kéri s a folyóirat történetének megírását. ... Határozat: Tudomásul szolgál.”⁴⁷ Nincs tudomásunk róla, hogy a folyóirat közel egy évtizedes történetét megírták volna.

A sikeresen fejlődő folyóirat tizedik esztendejében következett be a különböző objektív és szubjektív körülmények összjátéka következtében az első nagy törés, amely 12 esztendői szüneteltetését idézte elő. Ebben az átmeneti szünetben megítélésünk szerint nagy szerepet játszott a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztőjének cseréje. Ezt a folyóirat életében jelentős eseményt a HB 1897. március 9-i ülése, melyen részt vett Hollán Ernő ny. altábornagy, tt., elnök, Thaly Kálmán országgyűlési képviselő, rt., Fröhlich Izor egyetemi tanár, rt. és Szvetics József altábornagy, jegyzőkönyvében így örökítette meg: „1. Elnök Hollán Ernő t. tag hivatkozással arra, hogy Rónay Horváth Jenő alezredes I. tag és bizottsági elnök ezredparancsnokká történt kinevezése folytán a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztéséről lemondott, jelenti, hogy előállott annak szükségessége, hogy a bizottság helyette más szerkesztőről gondoskodjék.

Elnök javaslatára a Bizottság Bárczay Oszcart választotta meg a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztőjéül, egyszersmind a Hadtudományi Bizottság segédtagjává, a miről a III. osztálynak nevezett segédtag úr végleges megválasztása céljából jelentést tesz.”⁴⁸

A Hadtörténelmi Közlemények 1897. 3. száma a változásokról – „melyek folyóiratunkat is közelről érdeklík” – így számolt be: „Rónai Horváth Jenő honvéd alezredes ugyanis, ki a hadtudományi bizottságnak immár majd 12 év óta előadója és a »Hadtörténelmi Közlemények«-nek 10 év óta szerkesztője, Ő cs. és ap. kir. Felsége által a budapesti 1-ső honvéd gyalogezred parancsnokává neveztetvén ki, e kinevezés folytán, tekintettel arra, hogy nagy felelősséggel járó új állása egész tevékenységét igényli, így a bizottsági előadói tisztségről, mint a folyóirat szerkesztéséről lemond.

Miután azonban a bizottság a Hadtörténelmi Közleményeket, melyek a magyar hadi történetírás ügyét oly szép fejlődéshez jutatták, továbbra is fentartani óhajtja, tárgyalások indultak meg aziránt, hogy egyrészt a folyóirat szerkesztésére más kipróbált erő nyeresse meg, másrészt pedig, hogy Horváth alezredes, kinek tanácsait az új szerkesztő is egy

43 *Ludovika Akadémia Közlönye*, 1888. 8–9. sz. 678–679. o.

44 *Századok*, 1888. VIII. sz. 777. o.

45 HK 1888. 4. sz. 646. o.

46 RAL III. Math. és természettudományi osztály jegyzőkönyvei 1887–1890. K 1545.

47 RAL Hadtudományi Bizottság jegyzőkönyvei 1883–1898. K 1589.

48 Uo.

ideig nehezen nélkülözne, az előadói székben, mely a szerkesztés átadása után inkább csak tiszteleti állás, megtartások.⁴⁹

A Hadtörténelmi Közlemények új szerkesztője, Bárczay Oszkár, tehetséges hadtörténész volt, de mint szerkesztő, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Ebben közre játszott betegsége, majdan halála. A Hadtörténelmi Közlemények 1897. évfolyamát még Rónai Horváth Jenő gondozta és ő készítette el 1897. december 28-án az MTA III. osztálya számára a HB 1897. évi jelentését, melyben beszámol arról, hogy „a folyóirat maga ez évben 4 erős füzetben 41 1/2 ívnyi szöveget hozott 4 arcképpel és több melléklettel... A *Haditörténelmi Közlemények* ezzel befejezte tíz évi pályafutását.

A vállalkozást a legszebb erkölcsi és anyagi siker koronázta; erkölcsi, mert meghódította magának a honvéd tisztikart és a történetkedvelő közönséget és a régebbi hírneves történelmi folyóiratok mellett magának előkelő helyet küzdött ki.⁵⁰ A jelentés a továbbiakban megállapítja, hogy „a folyóirat a tíz év leforgása alatt tíz kötetben és 48 füzetben összesen 432 nyomtatott ívnyi szöveget hozott... A folyóirathoz 47 arckép, 66 hadművelleti és csatavázlat csatoltatott, ... Az anyag a bizottsági közléseken, könyvismertetéseken s irodalmi szemlén kívül, 92 szerzőnek 396 cikkéből és 131 névtelenül megjelent cikkből áll, mely utóbbiak túlnyomó vagy részben hadtörténelmi apróságok a szerkesztő tollából.”⁵¹

A HB 1897. december 28-án felterjesztette a III. osztályhoz a „bizottság jövő évi munkásságának tervrajzát”, melyben közlik, hogy folytatják a „Hadtörténelmi Közlemények kiadását”.⁵² A már idézett jelentés szerkesztett változata az MTA Hadtudományi Bizottsága aláírásával a Hadtörténelmi Közlemények első tíz évfolyamának név- és tárgymutatója bevezetőjeként jelent meg, de itt számot adott a folyóirat anyagi részének alakulásáról is. Megemlítette, hogy „a megindításkor nem találkoztok kiadó, a ki a folyóirat jövőjében bízva a kiadást elvállalta volna. Pedig az már az első évben igen jó anyagi eredménnyel záródott s helyzete idővel még annyira javult, hogy bevétele fölöslegéből” egyrészt hadtörténeti pályaműveket tudott jutalmazni, másrészt előfizetőinek ingyen mellékletképp adta a Magyar Hadi Krónika két kötetét. Kiemelte, hogy a folyóiratot állandóan pártfogolta a honvédelmi miniszter, aki a csapatkönyvtárak részére 100 példányt fizetett elő, de meghódította a folyóirat a magyar honvédség tisztukarát, kik közül több mint 600-an sorakoztak a folyóirat előfizetői közé. Megemlítette a bevezető, hogy „a folyóirat az első tíz évfolyamát megszakítás nélkül *Rónai Horváth Jenő* szerkesztette, ki a szerkesztést mint százados kezdte el, s mint ezredes fejezte be, s ki a folyóirat szerkesztéséről felelősségteljes szolgálati állása miatt lemondani kénytelen, ... A szerkesztést 1898. január 1-ével Bárczay Oszkár cs. és kir. kamarás, volt honvéd huszárszázados, a Magy. Tud. Akad. főtűtkári segédje veszi át.”⁵³

A HB szilárdan elhatározta, hogy a szerkesztőcsere ellenére folytatja sikeres folyóiratának kiadását. Ezt tükrözi az 1897. december 28-i jelentése az 1897. évi dotáció felhasználásáról és az 1898. évi költségvetéséről. Az 1898. évi költségvetési tervezetből - 3500 forint - kiténik, hogy 2000 forintot kíván a folyóiraatra fordítani: „1. A Hadtörténelmi Közleményekre 45 nyomtatott ívnyi szöveg tiszteletdíja á 30 ft... 1350 ft. 2. Szerkesztőségi átalány mint a megelőző évben... 250 ft. 3. A folyóirat szerkesztőjének tiszteletdíja 400 ft.”⁵⁴

Ám a Hadtörténelmi Közlemények sorsának további alakulásában közbeszólt Bárczay Oszkár 1898. április 12-i halála és a Hadtudományi Bizottság érthetetlen döntése. A sikeresen fejlődő folyóirat ideiglenes megszűnésének előidézője a HB megmagyarázhatatlan állásfoglalása volt, amit Rónai Horváth Jenő indokolatlanul pesszimista előadói jelentése váltott ki. Az MTA III. osztályának Hadtudományi Bizottsága - Hollán Ernő elnökletével, Fröhlich Izor, Pauler Gyula, Thaly Kálmán, Rónai Horváth Jenő részvételével - 1898. április 29-én délután 4 órakor tartott ülésén 4. napirendi pontként tárgyalta a folyóirat helyzetét, amit a jegyzőkönyv így örökített meg: „Előadó jelenti, hogy a kéziratok aránya, amely Bárczay hagyatékából átadott s részben már kiszedve is van, nem több 8 nyomtatott ívnél s így legfeljebb egy gyöngye füzetet adna; a ki nem szedett anyag pedig nyers, átdolgozást és fordítást igényelne s arra hogy belőle talán egy évkönyv állíttassék össze - nem alkalmas.

Egyidejűleg jelenti, hogy a folyóirat szerkesztésére Dr. Komáromy András és Dr. Szendrey János ajánlottak.

49 HK 1897. 3. sz. 443. o.

50 RAL Hadtudományi Bizottság iratai 1882-1898. 27/1897. sz. K 1222.

51 Uo.

52 Uo. 28/1887. sz.

53 A Hadtörténelmi Közlemények első tíz évfolyamának név- és tárgymutatója. 1888-1897. Budapest, 1897. 3-4. o.

54 RAL Hadtudományi Bizottság iratai 1882-1898. 27-28/1897. sz. K 1222.

Ha a bizottság ezek ajánlatát el nem fogadná, úgy alig marad egyéb hátra, minthogy a folyóirat egyelőre megszüntetessék, s a már befolyt előfizetések visszaküldessenek.

A bizottság behatóbb tárgyalás után azt határozza, hogy a folyóirat egyelőre szüntetessék be, a már befolyt előfizetési pénzek az Akadémia könyvkiadó hivatala által, mely azokat eddig is kezelte, küldetessenek vissza.⁵⁵

A HB-nak ez a megalapozatlan döntése, illetve a Hadtörténelmi Közlemények ideiglenes megszüntetése körültkintő elemzést igényel, bár az egyetlen hiteles jegyzőkönyv is sok mindent elárul a figyelmes olvasó számára. Hisz anyagilag a források szerint a folyóirat kiadása biztosítva volt, az előfizetők száma nem csökkent, sőt a szükséges szerzői gárda is rendelkezésre állt és az 1898. évi 1. szám anyaga is lényegében ki volt nyomtatva. A szerkesztőnek javaslatba hozott két személy is alkalmasnak tűnt a munkakör betöltésére: Komáromy András akadémiai levelező tag elismert történész és levéltáros, a másik jelölt, Szendrei János, szintén közismert történész és művészettörténész (1910-től majd a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztője). Mindketten a Hadtörténelmi Közlemények rendszeres szerzői voltak.

Az MTA Eötvös Loránd elnökletével 1898. május 23-án tartotta meg összes ülését, melyen jelen volt a HB elnöke és több tagja. Ezen az ülésen a III. osztály jelentette, hogy „a Hadtudomány Bizottságot – tekintetbe véve e Bizottság április 29-iki üléséből előterjesztett jelentését – nem alakította meg. A Bizottság e jelentése, minthogy benne a II. osztályhoz való áthelyezését kéri, kiadatik vélemény adásra a II. osztálynak. Egyszersmind határozatik, hogy a Hadtörténelmi Közlemények ez idén nem fognak megjelenni s a beérkezett előfizetési pénzek visszatérítendőek.”⁵⁶ A HB ideiglenes feloszlását és folyóiratának 1898. évi meg nem jelenését elfogadó akadémiai határozat igen vitatható, legkiváltképpen, mert erősen visszavetette színvonalasan fejlődő magyar hadtörténetírást. A reményt azonban, hogy a magyar hadtörténetírás folyóirata rövidesen újra meg fog jelenni, nem adták fel.

55 RAL Hadtudományi Bizottság jegyzőkönyvei 1883–1898. K 1589.

56 AÉ 1898. 7. sz. 355. o.

TARTALOM

MÁTYÁS KIRÁLY HALÁLÁNAK 500. ÉVFORDULÓJÁRA

RÁZSÓ GYULA	Mátyás hadászati tervei és a realitás - - - - -	1
ZARNÓCZKI ATTILA	Fegyverzet, katonai felszerelés, hadsereg Magyarországon Hunyadi Mátyás korában - - - - -	31
KUBINYI ANDRÁS	Mozgósítási és hadseregellátási problémák Mátyás alatt -	66
FENYVESI LÁSZLÓ	Magyar-török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig - - - - -	74
G. HÉRI VERA	Hunyadi Mátyás érmei a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében - - - - -	100
VESZPRÉMY LÁSZLÓ	Magyar vonatkozású források Otranto ostromáról (1480-1481) - - - - -	105
* * *	Hadtörténelmi apróságok - - - - -	113

KÖZLEMÉNYEK

PETER BROUCEK	A bécsi Hadilevéltár és a magyar történelemmel kapcsolatos forrásai - - - - -	118
---------------	---	-----

SZEMLE

* * *	The Ideals and Practice of Medieval Knighthood (<i>Veszprémi László</i>) - - - - -	154
DOBAI ANDRÁS	Somogy vármegye politikai igazgatása az önkényuralom korában (<i>Lenkefi Ferenc</i>) - - - - -	155
BEÖTHY-ZS. LÁSZLÓ	„Nincs szebb, mint a huszár” (<i>Zachar József</i>) - - - -	158
ÖLVEDI IGNÁC	Az 1. magyar hadsereg története (<i>Móricz Lajos</i>) - - -	159

KRÓNIKA

ZACHAR JÓZSEF	A francia forradalom hatása a franciaországi, az európai és a többi világrészbeli hadseregfejlődésre. A Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottság XV. Kollokviuma. Párizs, 1898. szeptember 18-23. - - - - -	161
ÁCS TIBOR	A Hadtörténelmi Közlemények első 100 évéről. A kezdetektől 1898-ig - - - - -	168

CONTENTS

FOR THE FIFTH CENTENARY OF THE DEATH OF KING MATTHIAS

GYULA RÁZSÓ	Strategical plans of King Matthias and the reality — — — — —	1
ATTILA ZARNÓCZKI	Arms, armour and army in Hungary in the age of King Matthias — — — — —	31
ANDRÁS KUBINYI	The problems of mobilization and provision of the army during the reign of King Matthias —	66
LÁSZLÓ FENYVESI	Hungarian—Turkish diplomatic connections up to the death of King Matthias — — — — —	74
VERA G. HÉRI	Medals of King Matthias from the collection of the Hungarian National Museum — — — — —	100
LÁSZLÓ VESZPRÉMY	Sources of the siege of Otranto concerning Hungary (1480—1481) — — — — —	105
* * *	Odds and ends in war history — — — — —	113

PUBLICATIONS

PETER BROUCEK	The Vienna Kriegsarchiv and its materials concerning the history of Hungary — — —	118
---------------	---	-----

REVIEW

* * *	The Ideals and Practice of Medieval Knighthood (<i>László Veszprémy</i>) — — — — —	154
ANDRÁS DOBAI	The Political Rule in Somogy County in the Age of Absolutism (<i>Ferenc Lenkefi</i>) — — — — —	155
LÁSZLÓ BEÖTHY—ZS.	„No one can be more smart than a Hussard” (<i>József Zachar</i>) — — — — —	158
IGNÁC ÖLVEDI	The History of the 1st Hungarian Army (<i>Lajos Móricz</i>) — — — — —	159

CHRONIC

JÓZSEF ZACHAR	The effect of the French Revolution upon the development of armies in France, in Europe and in the countries of other continents. The 15th Colloquium of the International Commission of War History. Paris. 18—23 September 1989 —	161
TIBOR ACS	The first hundred years of the „Hadtörténelmi Közlemények.” From the beginnings to 1898 —	168

TABLE DES MATIERES

AU 5-E CENTENAIRE DE LA MORT DU ROI MATHIAS

GYULA RÁZSÓ	Les projets stratégiques de Mathias et la réalité	1
ATTILA ZARNÓCZKI	Armement, équipement militaire, armée à l'époque du Mathias Hunyadi en Hongrie — — —	31
ANDRÁS KUBINYI	Problèmes de mobilisation et de nourriture de l'armée sous Mathias — — — — —	66
LÁSZLÓ FENYVESI	Relations diplomatiques hungaro-turques jusqu'à la mort du roi Mathias — — — — —	74
VERA G. HÉRI	Les médailles de Mathias Hunyadi dans la collection du Musée National de Hongrie — —	100
LÁSZLÓ VESZPRÉMY	Les sources relatives à la Hongrie sur le siège d'Otranto (1480—1481) — — — — —	105
* * *	Quelques détails d'histoire militaire — — —	113

COMMUNICATIONS

PETER BROUCEK	Les Archives Militaires de Vienne et ses documents relatifs à l'histoire de Hongrie — — —	118
---------------	---	-----

REVUE

* * *	The Ideals and Practice of Medieval Knighthood (<i>László Veszprémy</i>) — — — — —	154
ANDRÁS DOBAI	La direction politique du comitat Somogy à l'époque de l'absolutisme (<i>Ferenc Lenkefi</i>) — — —	155
LÁSZLÓ BEÖTHY-ZS.	„Rien n'est plus beau que le hussard” (<i>József Zachar</i>) — — — — —	158
IGNÁC ÖLVEDI	L'histoire de la 1-e armée hongroise (<i>Lajos Móricz</i>) — — — — —	159

CHRONIQUE

JÓZSEF ZÁCHAR	L'influence de la Révolution Française sur le développement de l'armée en France, en Europe et aux autres parties du monde. Le XV. colloque du Comité International d'Histoire Militaire. Paris, le 18—23 septembre 1989 — — — — —	161
TIBOR ÁCS	Les premiers 100 ans de „Hadtörténelmi Közlemények”. Des débuts à 1898 — — — — —	168

INHALT

ZUM 500. TODESJAHR DES KÖNIGS MATTHIAS

GYULA RÁZSÓ	Die strategischen Pläne von Matthias und die Realität — — — — —	1
ATTILA ZARNÓCZKI	Bewaffung, militärische Ausrüstung und Armee in Ungarn im Zeitalter von König Matthias	31
ANDRÁS KUBINYI	Probleme bei der Mobilisierung und Logistik unter Matthias — — — — —	66
LÁSZLÓ FENYVESI	Ungarisch-türkische diplomatische Beziehungen bis zum Tode von König Matthias — — —	74
VERA G. HÉRI	Die Münzen von Matthias Hunyadi in der Sammlung des Ungarischen Nationalmuseums —	100
LÁSZLÓ VESZPRÉMY	Quellen mit ungarischem Bezug über die Belagerung von Otranto, 1480—1481 — — — —	105
* * *	Kriegsgeschichtliche Kleinigkeiten — — —	113

MITTEILUNGEN

PETER BROUCEK	Das Kriegsarchiv und seine Quellen zur ungarischen Geschichte — — — — —	118
---------------	---	-----

RUNDSCHAU

* * *	The Ideals and Practice of Medieval Knighthood (<i>László Veszprémy</i>) — — — — —	154
ANDRÁS DOBAY	Die politische Verwaltung des Komitats Somogy während der Willkürherrschaft (<i>Ferenc Lenkefi</i>)	155
LÁSZLÓ-BEÖTHY-ZS.	„Es gibt nichts Schöneres als den Husaren“ (<i>József Zachar</i>) — — — — —	158
IGNÁC ÖLVEDI	Geschichte der ungarischen 1. Armee (<i>Lajos Móricz</i>) — — — — —	159

CHRONIK

JÓZSEF ZACHAR	Der Einfluß der französischen Revolution auf die Entwicklung des Armeewesens in Frankreich, Europa und auf den anderen Kontinenten. XV. Kolloquium der Internationalen Kommission für Kriegsgeschichte. Paris, 18—23. September 1989	161
TIBOR ÁCS	Über die ersten 100 Jahre der „Hadtörténelmi Közlemények“ Von den Anfängen bis 1898 —	168

СОДЕРЖАНИЕ

500-ЛЕТИЕ СО ДНЯ СМЕРТИ КОРОЛЯ МАТЬЯША

ДЬЮЛА РАЖО	Стратегические планы короля Матьяша и реальность — — — — —	1
АТТИЛА ЗАРНОЦКИ	Вооружение, военное снаряжение и армия в Венгрии в эпоху короля Матьяша — — — —	31
АНДРАШ КУБИНЬИ	Проблемы мобилизации и снабжения армии в эпоху короля Матьяша — — — — —	66
ЛАСЛО ФЕНЬВЕШИ	Венгеро-турецкие дипломатические связи до смерти короля Матьяша — — — — —	74
ВЕРА Г. ХЕРИ	Медали Матьяша Хуньади в коллекции Венгерского Национального Музея — — — — —	100
ЛАСЛО ВЕСПРЕМИ	Венгерские источники об осаде города Утранто (1480—1481 гг.) — — — — —	105
* * *	Военно-исторические мелочи — — — — —	113

СООБЩЕНИЯ

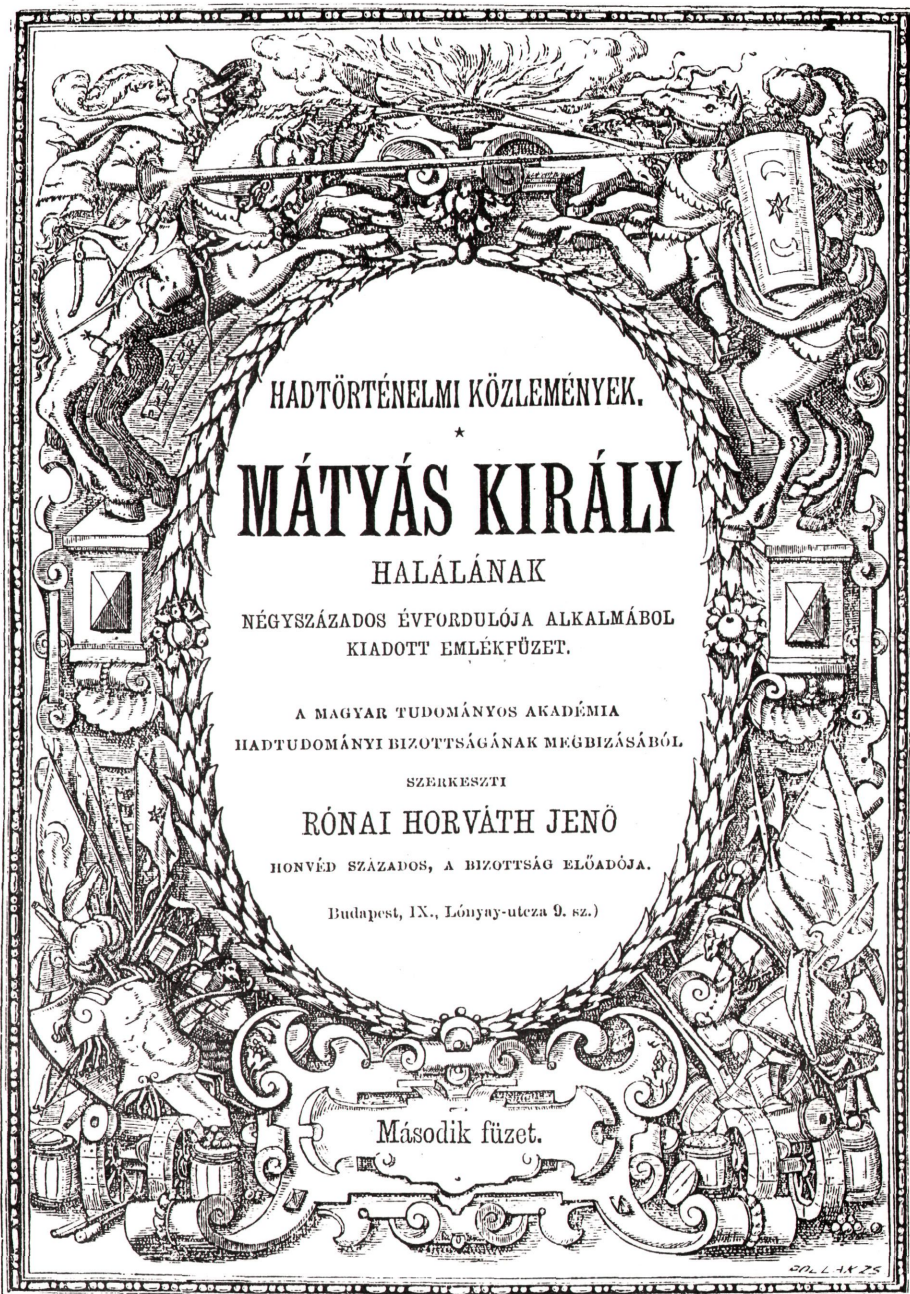
ПЕТЕР БРОУЦЕК	Венский военный архив и его документы, связанные с венгерской историей — — — —	118
---------------	--	-----

ОБЗОР

* * *	The Ideals and Practice of Medieval Knighthood (<i>Ласло Веспреми</i>) — — — — —	154
АНДРАШ ДОБАИ	Политическое управление комитата Шомодь в период самодержавия (<i>Ференц Ленкефи</i>) — —	155
ЛАСЛО БЕОТИ-Ж.	„Нет красивее гусара“ (<i>Йожеф Захар</i>) — — —	158
ИГНАЦ ЭЛЬВЕДИ	История I-ой венгерской армии (<i>Лайош Мориц</i>)	159

ХРОНИКА

ЙОЖЕФ ЗАХАР	Влияние французской революции на развитие французской, европейской армий и армий других континентов. XV Коллоквиум Международной Военно-исторической Комиссии. Париж, 18—23 сентября 1989 года — — — — —	161
ТИБОР АЧ	О первом 100-летию журнала „Хадтёртенельми Кёзлеменьск“. От момента основания до 1898 года	168

Kiadja a Magyar Tud. Akadémia hadtudományi bizottsága.

* * * * * Budapest, 1890. Franklin-Társulat könyvnyomdája. * * * * *

Ára: 60,- Ft

Szerzőink figyelmét felhívjuk az alábbiakra:

1. A szerkesztőség csak olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek az „első közlés” kívánalmainak.
2. A kéziratot három példányban kérjük a szerkesztőséghez eljuttatni, mellékelve – új szerző esetében – külön lapon a szerző nevét, lakcímét, esetleg telefonszámát, munkahelyét, beosztását és tudományos fokozatát.
3. Végleges szövegű kéziratokat kérünk, mert a korrektúrában változtatásokra (kiegészítésekre) már nincsen lehetőség.
4. A szerkesztőség optimális terjedelműnek az 1,5–2,5 íves kéziratot tekinti – a jegyzetapparátussal együtt. 3 ívet meghaladó tanulmányt technikai okok miatt nehezen tudunk közölni. (Egy ív: 32 géppel írt oldal, oldalanként 25 sorral, soronként 50 leütéssel.)
5. A kéziratok jobb kezelhetősége érdekében kérjük, hogy a másolatokat is az első példánnyal azonos – nem másoló – papírra géppeljük, normál, nem gyöngybetűs írógéppel. Az esetleges javításokat a második és harmadik példányra is kérjük rávezetni.
6. A kiemeléseket a szerző egyszer húzza alá, a kézirat lapjait folyamatosan és arab számokkal számozza, a jegyzeteket a kézirat végére helyezze, külön lapszámozással.
7. Az idegen nyelvű forrásokból az idézeteket általában magyarra fordítva kérjük, s csak olyan kivételes esetekben az eredeti nyelven is, amikor értelmezésük problematikus lehet.
8. A jegyzetapparátusban a jegyzetszámozás folyamatosan és arab számokkal történjék. A hivatkozott mű szerzőjének nevét egyszerű aláhúzással emelje ki a kézirat szerzője és pontosan tüntesse fel a levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat.
9. Folyóiratunk az évszázadokat római számokkal jelöli. (Az idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével.)
10. Recenziók esetében a cím mellett szükségesek a pontos bibliográfiai adatok és idegen nyelvű kiadványok esetén a cím magyar fordítása is. A recenziók terjedelme az öt kéziratoldalt lehetőleg ne haladja meg.
11. Nyomdatechnikai és terjedelmi okokból csak minimális illusztrációs anyagot fogadunk el. A szerző a számozott és címmel ellátott ábrákat, táblázatokat csatolja a kézirathoz, feltüntetve minden ábra és táblázat hátulján a nevét és a kézirat címét, a kéziratban pedig a táblázatok és az ábrák helyét.